

УДК 378.147:004

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РІВНІВ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Самойленко Ю.

Стаття присвячена дослідженню проблеми готовності майбутнього вчителя-філолога до використання інформаційних технологій у профільному навчанні старшокласників. Розглянуто основні характеристики критеріїв, їх показників і рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до використання інформаційних технологій у профільному навчанні старшокласників.

Ключові слова: критерії, показники, рівні готовності, інформаційні технології, вчитель-філолог.

Статья посвящена исследованию проблемы готовности будущего учителя-филолога к использованию ИТ в профильном обучении старшеклассников. В статье рассмотрены основные характеристики критериев, их показателей и уровней готовности будущего учителя-филолога к использованию ИТ в профильном обучении старшеклассников.

Ключевые слова: критерии, показатели, уровни готовности, информационные технологии, учитель-филолог.

The author investigates the problem of preparedness of future language teachers to use information technologies in teaching high school students. The article describes the main characteristics of criteria, their indicators and levels of preparedness to use information technologies in teaching high school students.

Key words: criteria, indicators, levels of preparedness, information technologies, language teacher.

Професійна готовність є предметом дослідження як українських (Л. Кадченко, Л. Кондрашова, А. Ліпенко, Н. Узнадзе, К. Макагон, М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Пономаренко та ін.), так і зарубіжних учених (В. Ковальов, З. Левчук, О. Міщенко, Н. Рябуха, Ю. Сенько, С. Рубінштейн, В. Сластьонін та ін.). Згідно з темою нашої статті, більшість учених (Л. Петухова, Р. Гурін, І. Казаков та ін.) готовність майбутнього вчителя до використання ІТ у професійній діяльності розуміють як: інтегровану якість особистості викладача, що виявляється у підвищенні продуктивності мислення, розвитку пам'яті, навичок, поширенні та поглибленні знань за допомогою використання новітніх ІТ та їх засобів [8, с. 12]; у можливості обирати способи дій, здійснювати самоконтроль за виконанням власних дій і прогнозувати шляхи підвищення продуктивності роботи у процесі інформатизації процесу навчання [2, с. 14]; як здатність майбутнього викладача здійснювати цілеспрямовану рефлексивну діяльність, пов'язану з проектуванням та реалізацією якісних змін своєї особистості як носія знань, умінь і навичок володіння ІТ, коректувати інформаційну діяльність і проходження інформаційних бар'єрів, удосконалювати вміння та навички володіння ІТ, контролювати власні зміни та співвідносити їх зі змінами інформатизованого суспільства [3, с. 13].

Проте дослідженню проблеми готовності до використання ІТ у профільному навчанні старшокласників не приділяється достатньої уваги науковцями, що зумовлює **актуальність** нашої статті.

Мета статті – виділити і науково обґрунтувати критерії та рівні готовності вчителя-філолога до профільного навчання старшокласників засобами ІТ.

У тлумачному словнику "готовність" трактується як стан того, хто підготувався до чогось, виявляє схильність і висловлює згоду зробити щось [9, с. 156]. Вслід за дослідженнями зазначених науковців поняття *готовність майбутнього вчителя-філолога до профільного навчання старшокласників з використанням ІТ* ми характеризуємо як якість особистості майбутнього вчителя-філолога, яка

включає в себе сукупність професійних знань, умінь і навичок педагога (педагогічних, психологічних, методичних, технологічних, лінгвістичних, граматичних тощо), сукупність мотивів, які виражаються в цілеспрямованості вчителя на профільне навчання старшокласників засобами ІТ, якостей і здібностей педагога, наявність рефлексивного компонента, що реалізується за рахунок пізнання вчителем своєї свідомості та виявляється в здатності до успішної інноваційної професійної діяльності.

Розуміння готовності до використання ІТ у профільному навчанні старшокласників згідно з дослідженнями В. Беспалько, Н. Кузьміної, М. Covington, М. Wright, М. Warschauer та інших доцільно розкрити крізь призму компонентів цієї готовності, а саме мотиваційного, теоретичного, практичного, рефлексивного та креативного. Розглянемо їх.

Мотиваційна готовність проявляється у професійній спрямованості вчителя та виражається у педагогічній зацікавленості у профілізації освіти. Якщо притримуватись думки В. Skinner та R. Austin [11, с. 491], що мотив спонукає діяльність, а мета спрямовує її, то можна стверджувати, що постановка мети є результатом становлення та реалізації мотивів. Відповідно критеріальними показниками цього компонента є *цілі* профільного навчання засобами ІТ та *мотиви і потреби* організації процесу профільного навчання філологічних дисциплін (мов і літератури) засобами ІТ.

Теоретична готовність є способом педагогічного орієнтування та мислення і включає в себе знання, які проявляються через педагогічну діяльність та розвинену психолого-педагогічну свідомість. Її критеріальними показниками є знання з їх особистісним смислом, а саме: 1) *загальні та практичні психологічні знання* (знання когнітивної сфери підлітків та психологічних механізмів сприймання інформації засобами ІТ та можливих бар'єрів у процесі оволодіння ними); 2) *загальні та практичні педагогічні знання* (сутність сучасної профільної диференційованої освіти; сучасних засобів, форм і методів роботи з навчальною інформацією філологічних дисциплін у профільній школі тощо); 3) *професійні методичні знання* (загальні методичні знання основ профільного навчання старшокласників; знання методології навчання мов (іноземної, державної) і літератури (зарубіжної, української) у профільному навчанні); 2) *інформаційно-теоретичні знання* (знання процесу підготовки до уроку з мов і літератури у профільній школі; знання сучасних підходів до профільного навчання старшокласників засобами ІТ); 3) *технологічні знання*, які передбачають знання нових освітніх концепцій, нових більш ефективних педагогічних технологій, способів і форм їх провадження у профільне навчання старшокласників з використанням ІТ.

Практична готовність – готовність до практичної діяльності з використанням ІТ, яка включає в себе: 1) *конструктивні вміння* майбутнього вчителя-філолога (адаптація старшокласників до профільного навчання мов (іноземної, державної) і літератури (зарубіжної, української) засобами ІТ: визначати мету та завдання, навчити учнів використовувати ІТ (пісні, аудіо та відео) для виконання дослідницьких завдань, навчити працювати зі словниками та енциклопедіями на CD та on-line з метою обробки інформації за допомогою опорних сигналів, аналізувати помилки старшокласників при використанні ІТ та знаходити причини їх виникнення, методично структурувати мовленнєвий матеріал (літературний, мовний) засобами ІТ у навчальних цілях тощо); 2) *організаторські вміння* майбутнього вчителя-філолога (управляти навчально-пізнавальною діяльністю старшокласників в умовах використання ІТ на уроках; здійснювати організацію індивідуальної, парної та групової діяльності старшокласників; здійснювати контроль діяльності старшокласників за допомогою використання ІТ на уроці; сприяти формуванню у старшокласників позитивного ставлення до профільного вивчення філологічних дисциплін засобами ІТ; створювати на уроці сприятливу атмосферу для активізації пізнавальної діяльності старшокласників); 3) *адаптивні вміння* майбутнього вчителя-філолога (грамотна адаптація інформації засобами ІТ до рівня сприймання та розуміння старшокласників та її впровадження в процес вивчення філологічних дисциплін згідно з рівнем мовної підготовки старшокласників тощо); 4) *мотиваційні вміння* майбутнього вчителя-

філолога (спонукати кожного учня розвивати свої пізнавальні інтереси засобами мов (іноземної, державної) і літератури (зарубіжної, української) та з використанням ІТ тощо); 5) *інформаційні вміння* (вміння роботи з необхідною інформацією в різних джерелах, як друкованих, так і електронних, у процесі профільного навчання); 6) *контрольно-аналітичні вміння* майбутнього вчителя-філолога (вміння здійснювати контроль за досягненнями старшокласників у процесі вивчення мов (іноземної, державної) і літератури (зарубіжної, української), використовуючи при цьому оцінюванні контрольні вербальні та невербальні можливості ІТ; організувати самоконтроль учнів володіння ними знаннями з філологічних дисциплін та можливостями ІТ).

Рефлексивна готовність – здатність до пізнання та аналізу вчителем-філологом особливостей профільного навчання філологічних дисциплін з використанням ІТ, самопізнання та самоаналіз з метою розуміння міжособистісного спілкування (саморозуміння – розуміння учня, самоінтерпретація – інтерпретація учня, самооцінка – оцінка учня). Критеріальними показниками цього компонента є рефлексивні вміння, а саме *самоаналіз* вчителем правильності постановки цілей профільного навчання, їх трансформації у конкретні завдання: оцінка відбору завдань з ІТ, адекватних наявним умовам; уміння аналізувати ефективність методів, засобів і прийомів профільного навчання засобами ІТ; *самоаналіз* причини успіхів і невдач, помилок і труднощів у процесі реалізації поставлених завдань профільного навчання старшокласників мов (іноземної, державної) і літератури засобами ІТ; *самоаналіз* готовності до профільного навчання старшокласників засобами ІТ; *самоконтроль* підвищення (зменшення) інтересу старшокласників до філологічних дисциплін в результаті використання ІТ у навчальному процесі; *самовдосконалення* режимів роботи з ІТ у профільній школі з віковими особливостями старшокласників; уміння оцінити відбір завдань, адекватних наявним умовам профільного навчання засобами ІТ.

Креативна готовність – стимулювання творчого мислення засобами ІТ, яке виражається в якостях та здібностях до практичного творчого вирішення педагогічних завдань і професійних ситуацій засобами ІТ.

На основі досліджених компонентів готовності майбутнього вчителя-філолога до профільного навчання старшокласників з використанням ІТ виділимо критерії та показники її сформованості.

У філософському словнику критерій визначається (від грец. *kriterion* – засіб, судження, мірило) як ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення чи класифікація чогось; мірило оцінки [10, с. 316]. У педагогічній літературі критерій визначається як оцінка властивості, її якість, тобто у міру її прояву, функціонування, наявності, вираженості критерій визначає, які відмінності має одна властивість від іншої [6, с. 146]. У нашому дослідженні ми будемо виходити з того, що *критерій* виражає найбільш загальну сутнісну характеристику педагогічного явища, на основі якої здійснюється порівняння та оцінка цього явища, а *рівень* – ступінь розвитку досліджуваного явища. *Показники* – це якісні або кількісні характеристики сформованості кожного явища, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, тобто міра сформованості того або іншого критерію.

Беручи до уваги дослідження Н. Петракової [7, с. 63], ми вважаємо за доцільне виділити наступні критерії та показники сформованості готовності майбутнього вчителя-філолога до профільного навчання старшокласників з використанням ІТ:

- мотиваційно-особистісний критерій, показниками якого є розуміння майбутнім учителем-філологом свого особистісного потенціалу знань, умінь і навичок, мотивів і потреб, які спонукають до розуміння актуальності та необхідності профільного навчання старшокласників з використанням ІТ, розуміння значної ролі ІТ для майбутньої професійної діяльності;
- професійно-когнітивний критерій, показниками якого є професійні знання вчителя про сутність профільного навчання; сутність ІТ, усвідомлення її практичної значущості для реалізації профільного навчання; оволодіння основними видами знань і умінь, необхідних для успішного здійснення профільного навчання мов (іноземної, державної, рідної) і літератури з активним упровадженням ІТ у навчальний процес згідно з вимогами сфери освіти;

- діяльнісно-аналізуючий критерій, показниками якого є здібності та якості майбутнього вчителя-філолога до профільного навчання старшокласників мов (іноземної, державної, рідної) і літератури засобами ІТ;

- рефлексивний критерій, показниками якого є три образи майбутнього вчителя-філолога: 1) майбутній учитель-філолог як суб'єкт профільного навчання за допомогою ІТ (наявний реальний образ носія знань, умінь і навичок роботи в профільній школі з використанням ІТ); 2) майбутній учитель-філолог як професіонал профільного навчання мов (іноземної, державної, рідної) і літератури з використання ІТ (ідеальний образ, яким себе бачить студент у майбутньому); 3) майбутній учитель-філолог як спеціаліст профільного навчання мов (іноземної, державної, рідної) і літератури з використання ІТ (такий образ, яким його бачить викладач, який формує його знання, вміння, навички профільного навчання старшокласників мов (іноземної, державної, рідної) і літератури з використання ІТ); врахування цих образів дає можливість здійснити самоаналіз і самоконтроль своєї професійної діяльності та здатність до самовдосконалення.

Незважаючи на велику кількість досліджень у сфері готовності майбутнього вчителя-філолога до використання ІТ у процесі професійної діяльності, в науковій літературі все ще спірним залишається питання етапності процесу її становлення. Багато авторів (О. А. Абдулліна, О. А. Остряньська, Ю. І. Пассов та ін.) виокремлюють різні рівні готовності до використання ІТ у професійній діяльності, але єдиної думки серед учених не існує. Ми беремо за основу дослідження О. Абдулліної, яка виділяє чотири рівні готовності, підкреслюючи при цьому, що вони формуються в діяльності: 1) репродуктивний рівень; 2) репродуктивно-творчий рівень; 3) творчо-репродуктивний; 4) творчий [1, с. 87] і виділяємо власні рівні готовності вчителя до роботи в профільній школі, орієнтуючись при цьому на етапи застосування ІТ майбутнім учителем-філологом у процесі профільного навчання старшокласників.

1 етап: детальне дослідження, аналіз та обговорення проблеми готовності майбутнього вчителя-філолога до профільного навчання старшокласників мов (іноземної, державної) і літератури (зарубіжної, української) засобами ІТ. Відповідно, рівень готовності вчителя буде *початковий*, оскільки для нього характерне володіння знаннями про профілювання та диференціацію змісту навчання у ЗНЗ та базовими вміннями для організації власної діяльності та підготовки до занять засобами ІТ. Проте майбутній учитель-філолог не може інтегрувати наявні знання та вміння у процес профільного навчання старшокласників.

2 етап: планування організаційно-методичних заходів, спрямованих на реалізацію готовності майбутнього вчителя-філолога до профільного навчання старшокласників мов (іноземної, державної) і літератури засобами ІТ. Відповідно, рівень готовності вчителя буде *основний*, оскільки на цьому рівні відбувається часткова інтеграція майбутнім учителем-філологом своїх знань і вмінь навчання старшокласників досліджуваних філологічних дисциплін засобами ІТ. Проте це впровадження є досить хаотичним і непрофесійним.

3 етап: готовність майбутнього вчителя-філолога до здійснення активного профільного навчання старшокласників мов (іноземної, державної) і літератури з використання ІТ. Відповідно, рівень готовності вчителя до профільного навчання засобами ІТ буде *продуктивний*, оскільки на цьому рівні відбувається активна, логічна, послідовна та систематична реалізація майбутнім учителем-філологом на професійному рівні знань, умінь і навичок профільного навчання старшокласників з використанням ІТ.

4 етап: оцінювання готовності майбутнього вчителя-філолога до здійснення імпровізаційного та креативного профільного навчання старшокласників мов (іноземної, державної) і літератури засобами ІТ [4]. Відповідно, рівень готовності вчителя буде *креативний* або *поглиблений*, оскільки на цьому рівні майбутній учитель-філолог виступає творчим організатором і координатором процесу профільного навчання старшокласників мов (іноземної, державної) і літератури (зарубіжної, української) з використанням ІТ.

Кожний із зазначених рівнів повинен бути взаємопов'язаним із попереднім і наступним. Крім того, ми передбачаємо, що на кожному з цих рівнів готовність студентів буде різною, оскільки, згідно з дослідженнями Л. І. Морської [5, с. 59]

готовність майбутнього вчителя-філолога здійснювати профільне навчання старшокласників засобами ІТ залежить від:

- мотиваційної готовності;
- теоретичної готовності;
- практичної готовності;
- креативної готовності;
- рефлексивної готовності.

Отже, на основі досліджених компонентів готовності вчителя до профільного навчання з використанням ІТ, критеріїв і рівнів її сформованості ми вважаємо за необхідне зробити детальний аналіз усіх чотирьох рівнів готовності, продемонструвати відмінність одного рівня від іншого, показати, що повинен робити вчитель для того, щоб перейти на більш високий рівень готовності. В цьому ми передбачаємо **перспективу** нашого подальшого дослідження.

Література

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* / О. А. Абдуллина. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Гурін Р. С. *Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Р. С. Гурін ; Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 23 с.
3. Казаков И. С. *Формирование готовности к саморазвитию информационной культуры у студентов педагогического вуза* : автореф. дисс. канд. ... пед. наук : спец. 13.00.08 / Казаков И. С. ; Адыгейский государственный университет. – Майкоп, 2006. – 26 с.
4. Карташова Л. *Створення умов формування готовності майбутніх вчителів іноземних мов до впровадження засобів інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес [Електронний ресурс]* / Л. Карташова. – Режим доступу: <http://kartashova.at.ua/publ/2-1-0-31>. – Назва з екрана.
5. Морська Л. І. *Методична система підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у навчанні учнів* : монографія / Л. І. Морська. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 243 с.
6. *Педагогический словарь*. – М., 1960.
Т. 3. – 2007. – 472 с.
7. Петракова Н. В. *Формирование у студентов готовности к применению компьютерных технологий в профессиональной деятельности* : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Н. В. Петракова. – Брянск, 2003. – 206 с.
8. Петухова Л. Є. *Теоретичні основи підготовки вчителя початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища* : монографія / Л. Є. Петухова. – Херсон : Айлант, 2007. – 200 с.
9. *Словник-довідник з професійної педагогіки* / за ред. А. В. Семенової. – Одеса : Пальміра, 2006. – 364 с.
10. *Філософський словник* / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
11. Skinner B. *Computer Conferencing – Does it Motivate EFL Students?* / B. Skinner, R. Austin // *ELT Journal*. – 1999. – Vol. 53, № 4. – P. 491–501.